



NECATİ İNCEOĞLU SİPER MEKTUPLARI



Renzi Kitabevi

NECATİ İNCEOĞLU

Siper Mektupları



Remzi Kitabevi

SİPER MEKTUPLARI / Necati İnceoğlu

© Remzi Kitabevi, 2015

Her hakkı saklıdır.
Bu yapının aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Eylül Duru
Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1661-2

BİRİNCİ BASIM: Haziran 2001
DÖRDÜNCÜ BASIM (YENİLENMİŞ): Mart 2015

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 10648

Teşekkür

Bu kitaptaki anı ve mektupların yazarlarına teşekkür borçluyum. Onlar bugün aramızda değiller. Bir kısmı o günkü savaşlarda, bir kısmı da daha sonra hayattan ayrıldılar. Türk askerlerinin anılarının bir bölümü, Cahit Önder'in 1981 yılında gazilerle yaptığı ve *Yaşayan Çanakkale Gazileri* söyleşi kitabından alındı. Asker anılarıyla ilgili olarak Türkiye'de yayınlanmış en değerli çalışmalardan biri olan bu yayından yararlanma olanağı verdiği için Cahit Önder'e teşekkür borçluyum. İbrahim Sorguç'un mektup ve anıları için, oğlu E. Sorguç'un *İbrahim Sorguç'un Anıları – Kaybolan Filistin* kitabından yararlandım. Bunların yanında, kitabın sonunda kaynaklarda belirtilen çok sayıda yayından alınan anı ve mektupların da kitabıma büyük katkısı oldu. Tavaslı isimsiz gazinin anılarını Muzaffer Öztürk, Galiçya'dan kurtulan esirin anısını İsmet Gürgey anlattı. Halkalı Ziraat Mektebi öğrencisiyken askere alınıp Bağdat cephesine gönderilen, orada esir olan, sonra Kurtuluş Savaşı'na katılan Rıfat Sey'in anılarını kendisinden dinlemiştim. Babamın yıllar önce anlattığı Çanakkale ve Filistin anılarının bir bölümünü hatırlıyordum, bir kısmını ise ağabeylerim naklettiler.

Çocukluğumda çevremde rastladığım orta yaşlı erkeklerin neredeyse tümü bu savaşlara katılmışlardı. Şimdi bir bölümünün isimlerini anımsayamadığım bu kişiler, ben ilkokuldayken 45-50 yaşlarındaydılar. İlkokul öğretmenimiz bir savaş gazisiydi; tarih dersinde I. Dünya Savaşı'nı anlatırken, birden kendi savaşını, yo-

ğun topçu ateşi sırasında siperlerin iç yüzüne nasıl yapıştıklarını anlatmaya başladılar. Bu anlatılanlardan çok duygulanır fakat masalla gerçeği ayıramazdık. Kitapta adı geçen Sotiri ailesinin 1893 yapımı evi ise hâlâ Denizli’de, bir zamanlar Rumların yaşadığı İstiklal Mahallesi’nde duruyor.

Anılar için Ankara’daki Milli Kitaplık’ta bulunan kitaplardan ve bu kitabın sonunda verilen çok sayıda kaynaktan yararlandım. 1914-1918 yılları arasında çıkan *İkdam* gazeteleri için Atatürk Kitaplığı’na başvurdum. Bunların okunmasında ve günümüz diline çevrilmelerinde Aras Neftçi’nin yardımlarını unutamam.

Anzak ve İngiliz askerlerinin anıları çeşitli yayınlardan alınmış ve hangi kaynaktan alındığı belirtilmiştir. I. Dünya Savaşı’nda Türklerle birlikte savaşmış Liman von Sanders, Kannengiesser gibi üst rütbeli Almanların anıları kitap olarak yayınlanmıştı. Sıradan askerlerin mektuplarını Alman askeri arşivlerinde ararken, yalnız iki Alman askerinin mektuplarına ulaşabildim. Bunlar ilk defa bu kitapta yayınlanacak. Belki de bunlardan başkası günümüze ulaşmadı. Bu anı ve mektupları günümüze ve bana ulaştıran herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitabı okuyarak eleştirileri ve görüşleriyle katkılarda bulunan Mine İnceoğlu’na, diğer arkadaşlarıma, dil düzeltmelerini yapan, kendisinden çok şey öğrendiğim Yurdanur Salman’a ve kitabı İngilizce’ye çeviren Virginia Saçlıoğlu’na özel teşekkür borçluyum.

Sunuş

Çanakkale Savaşı ve I. Dünya Savaşı'ndaki diğer Türk cephe-leri, Bağdat, Filistin ve Galiçya hakkında yazılanların büyük bir bölümü savaş tarihi niteliğindedir. Cephe yaşamının savaş dışında kalan diğer etkinlikleri, rütbesiz bir askerin savaşa bakışı ve onu yorumlayışı üzerine kaynaklar çok azdır.

Yıllar önce Gelibolu Barış Parkı planlaması için uluslararası bir yarışma açılmıştı. Bu yarışma beni Çanakkale'yle ilgili kaynaklara yöneltti. Savaşın süreci ve tekniğiyle ilgili Türkçe ve yabancı dilde kaynaklar boldu. Bunun yanında, İngiliz ve Avustralyalı yazarların, mektup ve anı gibi belgelere dayanan, savaşı ve günlük hayatı anlatan yayınlarına rastladım. Bu yayınlarda, herkes bu savaşa kendi ülkesinin savaşı gibi bakıyordu. Bu nedenle İngiliz kaynaklar, Avustralyalıların ve Yeni Zelandalıların bu savaşı bir Türk-Anzak Savaşı olarak gösterip yorumlamalarını eleştirmekteydiler.

Türk gazilerin yayınlanmış pek çok anı kitabı bulunmaktadır. Savaştan sonra onlarla yapılan görüşmelere dayanan yayınlar da değerli belgelerdir. Avustralya'nın çeşitli müzelerinde ve İngiltere'de Imperial War Museum'daki yüzlerce mektupla karşılaşıldığında, o dönemden kalan Türk asker mektubu azdır. Türk askerlerinin savaşta yazılmış mektuplarına ulaşabilmek için, gazetelerde ve yerel televizyonlarda duyuru ve çağrı dahil çok çaba harcadığım halde, sınırlı sayıda mektuba ulaşabildim. Araştırmamın sonunda ortaya çıkan önemli ürünlerden biri, Koblenz-Freiburg'daki Bundesarchiv-Militärarchiv'de bulduğum, Filistin

cephesinde Türklerle birlikte savaşmış Alman askerlerinin cephe-
den yazılmış mektuplarıydı.

Asker mektupları incelendiğinde iki taraf insanlarının sava-
şa, doğaya, dostlarına, yaşam ve ölüme bakışlarının farklı olduğu
görülür. Kökleri binlerce yıllık kültürel birikimlere uzanan, geç-
mişten gelen görgü, görenek, düşünce ve inanca dayalı bu farklar,
mektuplara ne ölçüde yansımıştı? Doğu'ya ve Batı'ya özgü dü-
şünce tarzları, siperlerin yanı sıra, bu mektuplar ve anılarda karşı
karşıya gelmişti. Örneğin Kasım 1915'teki müthiş sağanak, daha
sonraki kar fırtınası, bitlenme, açlık ve ölüm gibi paylaştıkları olay
ve kaderleri bu insanlar nasıl yorumlamışlardı?

Yaşadığımız coğrafyalar birkaç bin yıllık dönemde aynı ka-
lırken, bu coğrafyada yer alan olgular değişmekteydi. Çanakkale
Boğaz'ı bunu en yoğun biçimde yaşamış olan yerlerden biriydi. Bo-
ğazın coğrafyası son 3-5 bin yılda değişmemişken, ortak sahnesi-
mekânı olduğu tarihsel olaylar farklıydı. Çanakkale Boğazı Truva
Savaşları'na, Kserkses'in Yunanistan, İskender'in Doğu seferine,
Romalı Scipio'nun Anadolu'ya, Osmanlıların Trakya'ya geçişleri-
ne, Venedikliler'le 16. yüzyılda yapılan deniz savaşlarına, İngilizle-
rin 1807 saldırısına tanıklık etmiştir. 1915 Savaşları da bu tarihsel
zincire, aynı coğrafyada takılmış güçlü bir halkaydı.

Savaşanların, öncelikle rütbesiz askerlerin, olaylara bakış ve
yorumları, mektuplara ve anılara dayanarak araştırılabilir; bunlar,
tarihsel referanslarla da desteklenebilir. Böyle bir araştırma sonu-
cu Türklerle ilgili, kulaktan kulağa sözle aktarılan bilgilerin, en az
yazılı kaynaklara dayananlar kadar önemli ve ilginç olduğu görüle-
cektir. Belki de bu nedenle, yazılı olmayan bilgiler arttıkça, bu çalış-
ma bir belge araştırmasından, belgelere dayalı romana doğru kay-
maya başladı ve kaçınılmaz olarak hayal gücünün katkısı arttı.

Yazılı olmayan bilgilerin bir bölümü, Çanakkale, Kafkas ve
Filistin cephesinde savaşmış olan babamın anlattıklarından ak-

lîmda kalanlardı. Savaşları yaşamış pek çok kişi gibi babam da anlatmaya çok istekli değildi. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra o günlerden söz etmeye başladı. Aynı gözlem Avustralyalı gazilerde de yapılmış; onlar da anılarını ancak bir hayli yaşlandıktan sonra açıkyüreklilikle, dürüstlkle ve yansız olarak ortaya koyabilmişler. Belki de savaşın şokundan ve duygusallıktan kurtulmak için bu zamanın geçmesi gerekiyordu.

Çanakkale Savaşları denince akla genellikle tek bir cephe gelir: Arıburnu Cephesi ve Anzaklar. Gerçekte çıkartma 25 Nisan 1915'te Arıburnu ve Gelibolu yarımadasının güney ucundaki Seddülbahir'de, iki yerde başlamış ve ağustos ayında buna üçüncü bir cephe, Anafartalar eklenmiştir. Tanıdığım ve sözlü anılarını topladığım kişilerin hangi cephede ve hangi birlikte savaştıklarını kısa bir inceleme sonucunda buldum. Onlar, seferberliğin ilanımla birlikte Denizli'de kurulan 11. Tümen'dendiler. Bu tümen Çanakkale, Kafkas ve Filistin savaşlarına, daha sonra da Kurtuluş Savaşı'nın her evresine katılmıştı. Kitabımın kurgusu ve yapısı bu tümenin anıları çevresinde gelişti. Aynı yörenin görenek, alışkanlık ve aksanına sahip insanların dünyaya ve savaşa bakışları birbirine yakındı. Ayrıca savaş bu insanları ortak bir bilince kavuşturmuş ve ortak bir benliğe yöneltmişti. Bu nedenle, kitabın kahramanları 11. Tümen'in tüzel kişiliğiyle bütünleşti. Kitapta yer alan farklı kişilerin isimleri önemini yitirdi. Okuyucu belki bu kişileri tanıma çabasına düşecek; oysa bu önemli değil, onlar 11. Tümen'in askerleri.

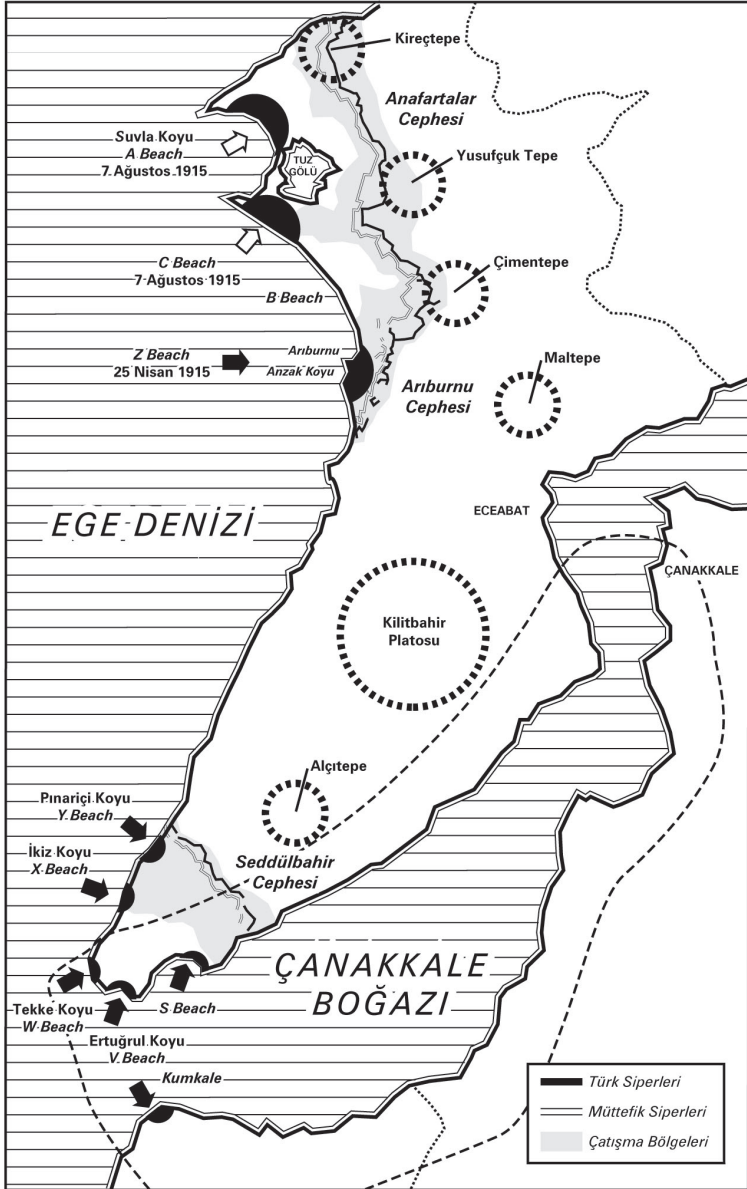
Kitaptaki anıların bir bölümü gerçeklerden yola çıkılarak sunulmuştur. Ancak bunlar bir roman tekniği içinde değiştirilmiş ve zenginleştirilmiştir; diğer bir kısmı bütünüyle hayal ürünüdür. İtalik olarak yazılanlar ise hiç değiştirilmeden aktarılmış olanlardır. Bu tür anılarda mektubun sonunda sahibinin adı belirtilmiştir. Mektupların bir bölümü 11. Tümen'e komşu birliklerde çarpışmış olanlarındır.

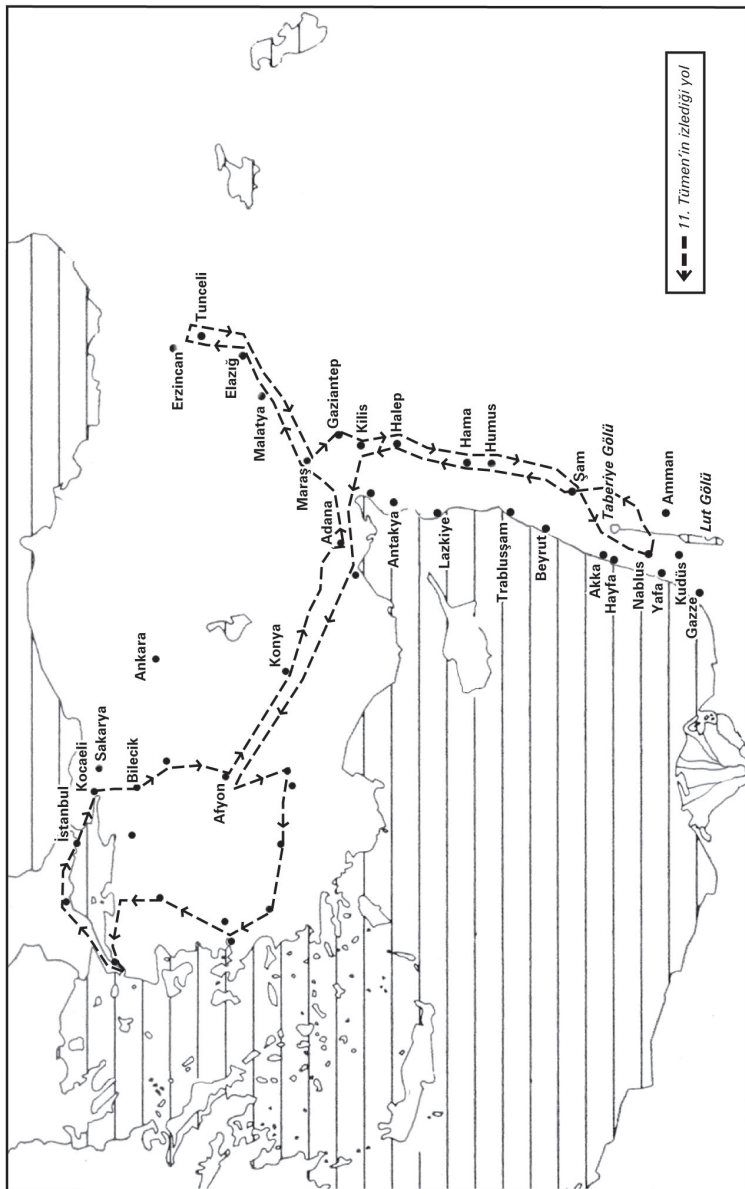
Kitapta dört katman izlenebilir: 11. Tümen'in tarihsel serüveni; bunun asker gözüyle ayrıntılarını veren belge, mektup ve anılar; yer olgusuna ilişkin olarak geçmişe yapılan göndermeler, aynı yerde geçmişte yer almış olan olayların anlatımları; 11. Tümen askerlerinin o günleri veya çocukluklarıyla ilgili hayal ürünü tematik anlatımlar.

Bu kitap, kuşkusuz bir savaş romanı ya da bir tarih romanı değil. Düşmanlık duyguları taşıyan, kırıp döken, ucuz kahramanlık taslayan anılara yer verilmedi; savaştan yıllar sonra olaylara barışçı bir gözle bakmayı amaçlıyor. Barışçı düşünce kitapta üç eksene oturtulmuştur. Bunlardan birincisi doğa temasıdır. Bu tema kitap boyunca işlenmiştir. Baharın gelişi, kuşların göçü, kar yağışı gibi. İkincisi, bağlı olunan kültür, yöre, kent ve köye, “yer”e olan özlemdir. Bu olgu hem Türklerin hem yabancıların mektuplarında belirgindir. Üçüncüsü, doğa sevgisi ve yer özlemiyle bütünleşen anne sevgisidir. Bu sevgi giderek artmakta, zaman zaman bağımlılığa dönüşmektedir. Ancak bir kısmı heyecanla ve isteyerek, bir kısmı istemeden savaşa katılmış gençlerin 18-24 yaş grubundan oldukları, aralarında yaşını büyüterek 16'dan 18'e çıkarmış olanların da bulunduğu unutulmamalıdır. Bu anne sevgisi ve özlemi, savaş ve ölümden kaçışın simgesel bir anlatımıdır. Bunu en iyi açıklayan, bir Anzak askerinin mektubundaki şu satırlardır:

Anneciğim, sabahleyin uyandığında siperimin önünde bir gelincik çiçek açmıştı...

*Necati Inceoğlu
İstanbul, 2015*





1

Denizli, Eylöl 1914

İstasyon meydanı sabahın erken saatlerinde dolmaya başladı. Kentin yukarı semtlerinden, yakın, uzak köylerden at, araba ve kağnılarla bir insan seli istasyona doğru akıyordu. Kuruluşunu tamamlamış olan 11. Tümen'in ilk birlikleri o gün İzmir'e sevk edilecekti. Tümen öğleye doğru, garnizon komutanının yaptığı konuşmadan sonra, kentin dışındaki Karcı ve Babadağ'ın eteğinde bulunan kışladan, bando mızıka eşliğinde yola çıktı. Yokuş aşağı ve uygun adım, kendilerinin de yapımında amele olarak bir hayli çalıştıkları, kentin en büyük ve görkemli binası Muallim Mektebi'nin önünden geçtiler. Tümen flamaları ve öncü alayın sancağı, Tarihi Çınar'ın önüne vardığında ağırlıklar henüz kışlayı terk etmemişti. Resmi uğurlama töreni için Çınar Meydanı'nda duruldu; bölükler sığabildikleri kadar, yan yana meydana yerlerini aldılar. Mutasarrıfın konuşmasıyla başlayan tören, kesilen kurbanlar ve müftünün duasıyla tamamlandı. Tümen caddenin iki yanında toplanmış halkın alkışları arasında ve kaldırımlardaki çocuk kalabalığının gürültülü eşliğinde, meydana çarşı yönünde giden yolda, yürüyüşüne devam etti. Hükmüt konağının önünden, boş arsaların arasından, o yöredeki en büyük un fabrikası olduğu söylenen Pandozoplu Değirmeni ile Kimon'un bir sarayı andıran görkemli ve Batı tarzındaki evinin önünden geçti.

Tümen tabakhanenin önünden geçerken, tabakların yiğitba-



(Resim 1) 11. Tümen'in kışladan çıkarak kente indiği yol

şısı^(*) bütün tabak esnafını arkasına almış olarak selama durdu. Esnaf örgütleri arasında 11. Tümen'e en çok asker veren onlardı. Peştamallarını bağlamış ustalar, askerlik çağına gelmemiş çıraklar, beli bükük ihtiyar babalar ve dedeler; tümendeki oğul, kardeş ve ağabeylerin geçişini sessizce izledi. Yaşlı bir adamın gözleri askerler arasında, kendi adını verdiği oğlunu aradı. Göğsünden boğazına doğru bir şey kabardı, kendini tuttu. Gözpınarında biriken ve yanışından sakalına süzülen damlayı kimse görmesin diye telaşla sildi. İhtiyar, Çatalca savunmasında Denizli Müfrezesi'nde bulunmuştu; savaşın ne olduğunu çok iyi biliyordu Balkan'dan. Yiğitbaşının işaretiyle tabakhane kavası^(**) havaya üç el ateş etti. Tümen, yeni açılmış istasyon caddesinin iki yanına sıralanmış anaların gözyaşları arasında uygun adım yürüyüşle istasyona geldi. Bando yerini aldı ve bildik marşını çalmaya başladı:

(*) Tabakhane esnafının seçimle işbaşına gelmiş başkanı.

(**) Yiğitbaşının buyruğundaki özel bekçi.

*Annem beni yetiştirdi bu illere yolladı, al sancağı teslim etti, Alla-
ha ısmarladı...(*)*

Yoklamalar, sayımlar, çavuşların bağırmaları arasında otuzar, kırkar yük vagonlarına binildi. Yolculuk boyunca gerekecek erzak, savaş gereçleri, atlar, arabalar daha önce trene yüklenmişti. Başka tören yapılmadı.

Tek katlı taş istasyon binasının duvarına asılı tunç döküm kampana önce uzun, sonra üç kısa ve en sonra bir defa uzun çaldı. Uğurlayıcı kalabalığının yarattığı uğultu ile acı ve uzun uzun çalan düdüğün eşliğinde tren hareket etti; biraz sonra yeşillikler ve erken gelen sonbaharın sarılıkları arasında kayboldu. On-on beş dakika, düdüğü duyulduğu sürece kalabalık dağılmadı ve istasyondan ayrılmadı. 11. Tümen'in taşınması için gerekli tren katarından ilki uğurlanmıştı.

Tren Denizli'den Goncalı'ya, yokuş aşağı hızla kayarak, tepelerden Büyük Menderes ovasına iniyordu. Burada, Çürüksu – Lykus, 2500 yıl önce Kserkses'in Yunanistan seferi zamanında olduğu gibi, yine Menderes'e karışıyor; yol Afyon'a ve İzmir'e doğru ikiye ayrılıyordu.

*Yol ikiye ayrıldı, sol yan Karia'ya, sağ yan Sardes'e doğru; bu
yol tutulursa Maindros'u aşmak gerekir ve oradan hünerli ustala-
rın has buğday ve ılgın ağacı çiçeklerinden bal çıkardıkları Kallite-
bos kentine varılır, Kserkses bu yolu tuttu; bu yolda bir çınar ağacı
gördü, o kadar güzeldi ki, dallarına bir altın taç astı. Kolassai'den
çıkan ordu Phrigia ile Lydia'yı ayıran sınıra, Kydrara'ya geldi, bu-
rada toprağa çakılı bir dikme taş vardır, Kroisos tarafından dikti-
rilmiştir ve üzerindeki yazıt, sınırı göstermektedir.(34)*

(*) *Alay Marşı*: Rıfat Bey (1821-1888), makamı: Rast, usulü: Nim sofyan.

Sarayköy'den sonra Menderes vadisinin tabanı, ancak kıvrılarak akan nehrin geçişine elverecek ölçüde daralıyor, Ege'nin ünlü incirleri burada, göz alabildiğince uzanan bahçelerde yetişiyordu. Yol kenarında koşan çocuklar, askere alınmış bir tanıdığı kısa duruşlarda görme umuduyla toplanan küçük kalabalıklar, verilen sepet sepet incirler her istasyonda tekrarlanan görüntülerdi. Tren vadide incir, portakal, zeytin ağaçları, pamuk tarlaları, yeşil ve sarının değişen tonları arasından akıp gidiyordu. Yanından geçtikleri köprü, yedi yüz elli yıl önce II. Haçlı ordusunun Kral Louis komutasında geçtiği köprüydü.

Fransız ordusu çok kıvrımlı Menderes vadisi boyunca yol almaktaydı. Noel'in kutlandığı Decervion'da Türkler görünerek, Haçlıları Pisidia Antiokheia'sı yanında nehrin üzerinde bulunan köprüye ulaşınca kadar rahatsız ederek izlediler. Burada iki taraf arasında bir savaş vuku buldu; Fransızlar köprüden zorla geçmeye muvaffak oldular. Türklerse, Antiokheia kalesinin surları gerisine çekildiler.(4)

2

Bu, bir coğrafyanın, mekânın ve bir tümenin, 1914 yılı Ağustos ayında, 1. Ordu, 4. Kolordu'ya bağlı olarak Denizli'de kurulan, Çanakkale Seddülbahir'de, Anafartalar'da, Kafkas cephesinde, Suriye-Filistin cephelerinde savaşan ve savaşın sonunda ilk askerlerinden ancak pek azı ayakta kalan 11. Tümen'in, oradaki insanların hikâyesi. Seferberlik ilan edildiğinde Osmanlı ordusunda bulunan 38 piyade tümeninden bir askerin hikâyesi. Bu tümen, 1912 ve 1913 Balkan Savaşları'nda von Lossow komutasında 9. Tümen'e bağlı olarak birinci ve ikinci Çatalca Muharebeleri'ne katılan Denizli Müfrezesi'nin devamıydı. (17)

Tümen Denizli'de kuruluşundan sonra hazırlıklarını 27 günde tamamlamış, önce trenle İzmir-Alsancak, sonra İzmir-Basmahane istasyonuna, oradan da Bandırma'ya gönderilmişti. 1915 yılı Şubat ayı sonuna doğru, yaklaşık dört günlük yürüyüşle Bandırma'dan Çanakkale Boğazı'nın güneyindeki Ezine'ye, beklenmekte olan, ancak yeri kestirilemeyen Müttefik çıkarmasına karşı sahilleri korumak üzere de Beşige Koyu'na^(*) gelip yerleşmişti.

Beşige Koyu antik Truva kentinin eteklerindedir. Ekin tarlaları, zeytin ağaçlarıyla örtülü ve az bir meyille denize doğru inen

(*) Beşige Koyu limanı, Çanakkale-Geyikli yolu üzerinde, Çamoba köyü yakınındaki sahilindedir. Bu koy antik Truva Kenti'nin Ege Denizi'ndeki limanıydı. Truva'yı kuşatan Yunan donanmasının bir bölümü burada üslenmişti.

Bu kitaptaki Türk, Anzak, İngiliz ya da Alman son gaziler de aramızdan ayrıldı, artlarında anılarını bırakarak. O yıllarda yazdıkları mektuplarda ve yıllar sonra onlarla yapılan söyleşilerde, savaşın dehşetine rağmen, sevgiden, dostluktan ve doğanın yaşam mesajından söz ediyorlardı. Bu kitap bu insancıl bakışı yansıtıyor. Onların yaklaşımı tarihin, düşmanlıklar, silahların gücü ya da savaşlardaki kayıp ve kazançlar üzerine değil, barışçı bir gözle de yazılabileceğini düşündürüyor.

On altı yaşındayken, yaşını büyüterek savaşa gönüllü katılan, ama sonra annesine, *“Anneciğim sabahleyin uyandığımda siperimin önünde bir gelincik çiçek açmıştı,”* diye yazan genç Anzak, ardında sevgi dolu bir mektup bırakmıştı. Siperlerde aynı kaderi paylaşanlar bir Türk, bir İngiliz ya da bir Anzak, savaşın acımasız bakışını bir kenara bırakıp doğayı, insanları ve olup bitenleri kendi gözleriyle görmekteydi.

“... gün ağarmak üzere, bir ağustosböceği uzaktan uzağa ötüyor. Biraz sonra onun sesi makineli tüfeklerin sesine karışacak...”

1915 yılı sonunda yarımadadan çekildikleri gün,
bir Anzak askeri şöyle yazmıştı:
“Hâlâ Gelibolu’yu düşünüyorum. Bana, savaş bunlara değer miydi, diye sorabilirsiniz. Beyaz haçlar altında yatan, Yeni Zelanda’nın yetiştirdiği en değerli evlatlar, buna değer miydi? Hayır, hayır değmezdi.”

Aynı gün, boşaltma sonrası
Arıburnu yamaçlarına oyulmuş bir Anzak barınağında,
kalemi üzerine bırakılmış bir mektup vardı
ve onu aydınlatan mum hâlâ sıcaktı.

